

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนมีจุดหมายปลายทางเดียวกันทั้งหมดนั่นคือ “ความตาย” เป็นสัจจะธรรมแห่งชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความจริง (Truth) ที่อธิบายถึงความแท้จริงของวิถีกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอยู่ภายใต้กฎของเหตุและผล (the Laws of cause and effect) อันได้แก่ กฎไตรลักษณ์ คือ (๑) อนิจจัง ความเป็นของไม่เที่ยงแท้ไม่มั่นคงถาวร (๒) ทุกข์ ความเป็นทุกข์จากอาการที่ถูกบีบคั้นด้วยการเกิดขึ้นและสลายตัว อาการที่กดดัน (๓) อนตตา อาการของสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน อาการที่ไม่มีตัวตนไม่อยู่ในอำนาจควบคุมของใคร^๑ พระพุทธศาสนากล่าวถึงความตายว่า ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอนสิ่งเดียวเท่านั้น ความตายไม่มีการยกเว้นให้ใครได้^๒ ไม่ว่า มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน ภูเขา หรือแม้แต่ต้นไม้ เมื่อถึงกำหนดเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงหนีความตายไปได้ แต่ถึงกระนั้นมนุษย์ทุกคนล้วนเกรงกลัวต่อมรณะภัย (ความตาย) โดยเฉพาะอย่างยิ่งความตายของตนเอง^๓ จึงพยายามศึกษาทำความเข้าใจกับชีวิตและความตายเพื่อจะได้ใช้ชีวิตอยู่กับการเตรียมพร้อมรอรับความตายอย่างไม่ประมาท^๔

พระพุทธเจ้าหลังจากตรัสรู้แล้วทรงออกประกาศสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชน (พุทธบริษัท ๔)^๕ โดยหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ นั้นกล่าวโดยย่อก็คือ สอนในเรื่องของการไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตประจำวัน ให้พิจารณามรณสติ คือ ความตายเป็นอารมณ์ พิจารณาถึงความตายว่า “ชีวิตของเราไม่ยั่งยืน ความตายของเรายั่งยืน เราพึงตายแน่แท้ ชีวิตของเรามีความตายเป็นที่สุด ชีวิตของเราไม่

^๑ ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑., พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑.

^๒ สุขญา ศิริธัญญกร, **คู่มือตายดี**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔.

^๓ ภาณุวงศ์, **ความเอยความตาย**, (กรุงเทพมหานคร : โพลทองมาสเตอร์พรีน, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒.

^๔ พระไพศาล วิสาโล, **ระลึกถึงความตายสบายนัก การเจริญมรณสติในชีวิตประจำวัน**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามลดา, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓-๒๗.

^๕ พุทธบริษัท ๔ ประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา

เที่ยง ความตายของเราเที่ยงแท้”^๖ การเจริญมรณสติอยู่เป็นนิจถือเป็นอุบายสงบใจอย่างหนึ่งที่จะทำให้ลดพ้นจากอำนาจของอกุศลมูล” เมื่อกล่าวถึงความตายในความรู้สึกนึกคิดของปุณฺณคนธรรมมีคำถามว่า ตายแล้วจะไปอยู่ที่ไหน? คำตอบที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า

จิตเต สังกิลิฏฺเฐ ทุคคะติ ปาฏิกังขา

เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุคตก็เป็นอันหวังได้

จิตเต อสังกิลิฏฺเฐ สุขคะติ ปาฏิกังขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุขตก็เป็นอันหวังได้^๗

ตามพุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงให้ดูจิตเป็นสำคัญ ถ้าจิตผ่องใสตายไปสู่สุคติ ไปเกิดในภพภูมิที่ดี แต่ถ้าจิตไม่ผ่องใสจิตขุ่นมัวตายแล้วจะไปสู่ทุคติ พระพุทธองค์ทรงให้เราสังเกตจิตในเวลาใกล้ตายว่าคนที่ใกล้จะตายนั้น จิตเศร้าหมอง หรือผ่องใส เพราะบุคคลในเวลาใกล้จะตายนั้น กรรมจะทำหน้าที่ส่งผล ถ้ากรรมดีมีโอกาสส่งผลจิตของบุคคลก็ผ่องใส ถ้ากรรมชั่วมีโอกาสส่งผลจิตของบุคคลก็จะขุ่นมัว พระพุทธองค์จึงทรงให้เราระวังจิตในขณะที่ใกล้ตาย

ข้อความดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาสอนให้มองความตายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญและนำเอาความตายมาเป็นแรงกระตุ้นมนุษย์เร่งทำความดี การคิดเช่นนี้จักเป็นเหตุให้ตื่นตัวต่อการทำความดีและชีวิตย่อมมีสาระแก่นสารทั้งในโลกนี้และโลกหน้า^๘

ดังนั้น เหตุผลดังที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าสภาวะจิตของมนุษย์ไม่เป็นปกติเมื่อมีภัยเข้าถึงตัว โดยเฉพาะเรื่องของความตาย ผู้วิจัยจึงมองเห็นความสำคัญของการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท อันสามารถนำแนวทางไปปฏิบัติต่อบุคคลก่อนที่จะตาย โดยประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จึงได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เพื่อที่จะได้ทราบถึงการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายได้อย่างถูกต้องเหมาะสม พร้อมทั้งจะได้ถือเอาเป็นแนวทางในการศึกษาและปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักในทางพระพุทธศาสนาสืบไป

^๖ อานนท เมธีวรฉัตร, เอกสารประกอบการสอนวิชาปรัชญาไทย, (มปท: มปป.), หน้า ๒๕.

^๗ อ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^๘ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒-๖๓.

^๙ พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), มรณานุสติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ม.ป.ป.),

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาจิตกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยทำการศึกษาจาก เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก คัมภีร์อรรถกถา และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) เอกสารงานวิจัย และตำราวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลในเชิงพรรณนาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยผู้วิจัยมุ่งการศึกษาวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มศึกษาจิตกับความตายในพระพุทธศาสนา วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนา และเสนอแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์วิธีการปฏิบัติของพระพุทธเจ้า และพระสาวกมาประยุกต์ใช้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงปฏิบัติอย่างยั่งยืน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ผู้ใกล้ตาย หมายถึง ผู้ป่วยใกล้ตาย หรือคนชราใกล้ตายไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ขณะที่จิตดวงสุดท้ายที่จะเคลื่อนออกจากภพนี้เกิดขึ้น และมีนิมิตอาภรณ์ ๓ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏ

วิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตาย หมายถึง กระบวนการชักนำจิตของผู้ใกล้ตายให้เป็นกุศล ได้แก่ วิธีการวางตัวให้น่ารัก น่าเคารพ น่านับถ้อยกย่อง ชักชวนพูดคุยให้กำลังใจ อดทนฟังคำระบายความรู้สึกของผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตาย อธิบายเรื่องให้ผู้ป่วยหรือผู้ใกล้ตายอยากฟังให้เข้าใจได้ ให้คำแนะนำชี้บอกหนทางที่เป็นกุศล ให้ทาน รักษาศีล ปฏิบัติธรรม ทำสมาธิและเจริญปัญญา เป็นต้น

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้วิเคราะห์เรื่องความตายไว้ในหนังสือ “**เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพิธีศพและพุทธภาสิตชีวิตกับความตาย**” ซึ่งชี้ให้เห็นว่าท่าทีการปฏิบัติของมนุษย์ต่อเรื่องความตายแสดงให้เห็นถึงความมกฉงนแห่งสภาวะจิตใจมนุษย์ที่แตกต่างกัน โดยแบ่งออกเป็น ๓ ชั้น ได้แก่ ชั้นที่ ๑. มนุษย์ปุถุชนทั่วไปยังไม่ได้รับการศึกษาถึงธรรมชาติของชีวิตและความตายจะระลึกถึงความตายด้วยความหวาดหวั่น พรั่นกลัว เศร้า หดหู่ ท้อแท้ ระย่อท้อถอย ชั้นที่ ๒. อริยสาวกผู้มีการศึกษา ระลึกถึงความตายเป็นอนุสสติสำหรับเตือนใจไม่ให้ประมาท จะเร่งชวนชวนปฏิบัติประกอบหน้าที่คุณงามความดีชีวิตนี้มีประโยชน์ มีคุณค่า ชั้นที่ ๓. ผู้รู้เท่าทันความตายซึ่งมีคติเนื่องอยู่ในธรรมตา จะได้มีชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ ไม่ถูกบีบคั้นความรู้สึกหวาดหวั่น พรั่นกลัวต่อความพลัดพราก มีใจปลอดโปร่งสบายและเป็นอยู่ด้วยปัญญาที่กระทำการไปตามเหตุผลด้วยความรู้เท่าทันเหตุปัจจัย และยังอธิบายถึงความเข้าใจและคุณค่าของชีวิตและความตายโดยอ้างถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาว่าเน้นการมีสติ ไม่หลงตาย หมายถึง การประกอบจิตใจให้ไม่พินเพื่อน ไม่เศร้าหมอง ไม่ขุ่นมัว มีจิตใจตั้งงามผ่องใส เบิกบาน และจิตใจนี้ถึงหรือเกาะเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่ตั้งงาม ถือว่าเป็นการตายดี การตายดียังหมายถึงการรู้เท่าทันชีวิต ยอมรับความจริงของการตายว่าเป็นอนิจจัง การรู้เท่าทันนี้ช่วยให้จิตใจมีความสว่าง ไม่ยึดติด โปร่งโล่ง เป็นอิสระ^{๑๐}

พระอาจารย์มานพ อุปสโม ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “**ตีสสนิทกับความตาย**” ไว้ว่าคนส่วนมากมักเตรียมตัวก่อนตายด้วยการทำบุญกรรมเตรียมให้ญาติทั้งหมด มีการอุทิศร่างกายให้กับโรงพยาบาล การเตรียมตัวก่อนตายอย่างนี้ก็ถือว่าใช้ได้ ทำให้ใจหมดกังวล การทำประโยชน์ให้กับสังคมนั้นต้องสำรวจตัวเองว่าหมดไฟหรือยัง วัยของเราในปัจจุบันเป็นวัยที่ต้องดักดวงประโยชน์ให้ตัวเองให้มากที่สุด คือทำอะไรให้ใจของเราผ่องใส ทำอย่างไรให้ใจของเราสบาย ทำอย่างไรให้ใจของเราไม่เป็นทุกข์ โดยการฝึกจิตของเราให้มีสมาธิมีความรู้สึกตัวให้มาก ใ้ระวังใจ โดยการทำให้ตั้งมั่นไม่

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), “เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับพิธีศพและพุทธภาสิตชีวิตกับความตาย”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๔๕), หน้า ๑-๓๕.

หวั่นไหวด้วยการกำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กำหนดลมหายใจอยู่ ทุกลมหายใจเข้า-ออก ประเด็นหนึ่ง อีกประเด็นหนึ่ง เอาใจมาไว้กับตัวเอง ขณะใจอยู่กับตัวเอง ใจจะหยุดคิดถึงบุคคลที่เรารัก ใจจะหยุดคิดถึงบุคคลที่เราเกลียดชัง เมื่อใจไม่คิดถึงบุคคลที่เรารัก ใจไม่คิดถึงบุคคลที่เราเกลียดชัง ขณะนั้นใจให้ตั้งมั่นไม่หวั่นไหว ใจเราก็ไม่เป็นทุกข์ แล้วความสุขก็จะเกิดขึ้นตามมา^{๑๑}

พระไพศาล วิสาโล และปรีดา เรื่องวิชาการ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “**เผชิญความตายอย่างสงบ : สารและกระบวนการเรียนรู้ (ฉบับความรู้พื้นฐาน)**” ว่า ความตายไม่ใช่เรื่องวิฤตของชีวิตเท่านั้น หากยังเป็นโอกาสในทางวิญญาณ ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่าจิตที่สงบเป็นกุศลไม่เพียงช่วยให้ไม่ตายอย่างไม่ทุกข์ทรมานแล้ว ยังสามารถนำพาผู้ตายไปสู่สุคติ เป็นการยกระดับจิตใจให้เข้าสู่ภพภูมิที่ดีกว่าเดิม ยิ่งผู้ใกล้ตายนั้นมีสติเต็มที เห็นโทษของความยึดติดในสังขารหรือความสำคัญมั่นหมายในตัวตนจนสามารถละวางได้อย่างสิ้นเชิง ก็จะเข้าถึงวิมุตติหลุดพ้นคือนิพพานได้ทันที ดังพระสาวกหลายท่านได้กระทำไว้เป็นแบบอย่าง นับเป็นตัวอย่างที่ชี้ว่าความตายเป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนาทางจิตวิญญาณอย่างถึงที่สุดได้ ด้วยเหตุนี้เราจึงสมควรที่จะได้เตรียมตัวรับความตายแต่เนิ่น ๆ ในขณะที่ยังมีเวลาอยู่ ทั้งนี้เพื่อใช้ความตายให้เป็นโอกาสในทางจิตวิญญาณไม่ปล่อยให้ความตายนำชีวิตไปสู่วิฤตหรือความแตกดับเท่านั้น^{๑๒}

สุชนา ศิริธัญญกร ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “**คู่มือตายดี**” ว่า ความตายเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นแก่ทุกคน ทุกเชื้อชาติ ทุกศาสนา ควรที่ทุกฝ่ายจะทำให้คนที่เป็นศาสนิกชนของตนมีการตายที่ดี (ภททะกัง มะระณัง, ภททิกา กาลกิริยา) เพราะความตายเป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย และความตายเป็นกฎไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง อยู่ในภาวะเดิมไม่ได้ และไม่ใช่ว่าตนใครบังคับบัญชาไม่ได้ เมื่อมวลมนุษยชาติอยู่ในภาวะเช่นนี้ ทุกฝ่ายควรที่จะเสริมสร้างความตายที่ดีที่ถูกต้องตามแนวทางแห่งหลักคำสอนทางศาสนาของตน ซึ่งจะนำไปเพื่อช่วยให้คนที่กำลังจะตายเกิดความสบายใจ แล้วตายอย่างสงบ^{๑๓}

^{๑๑} พระอาจารย์มานพ อุปสโม, **ตีสันทกับความตาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : แปลนพรินทร์ติ้ง, ๒๕๒๙), หน้า ๔๕-๔๘.

^{๑๒} พระไพศาล วิสาโล และ ปรีดา เรื่องวิชาการ, **เผชิญความตายอย่างสงบ: สารและกระบวนการเรียนรู้ (ฉบับความรู้พื้นฐาน)**, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามลดา, ๒๕๔๙), หน้า ๙๑.

^{๑๓} สุชนา ศิริธัญญกร, **คู่มือตายดี**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑๘.

ชานะ พาซื่อ ได้กล่าวถึงการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายไว้ในหนังสือ “ปรัชญาไทย” ว่า การแนะนำทางคนใกล้ตายนั้น คนเราเมื่อใกล้ตายญาติจะนิมนต์พระมาให้ศีลให้พร หรือญาติเองก็จะแนะนำบอกให้สำรวมจิตให้เป็นสมาธิระลึกถึงพระรัตนตรัย หรือให้บริกรรมพระพุทธรูป “อะระหัง” หรือ “พุทโธ” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ป่วยสำรวมจิตระลึกถึงแต่คุณงามความดี ซึ่งถือเป็น การกระทำดีทางใจ ทำให้จิตผ่องใสไม่หลงทาง คนไทยถือว่าเมื่อจิตออกจากร่างไปแล้วก็จะไป ปฏิสนธิ ในสุคติภพ เพราะสันลมหายใจในขณะที่จิตบริสุทธิ์ ตามพุทธภาษิตว่า “จิตเต อสังกิลิฏฐะ สุคติ ปฏิกังขา” แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้วย่อมหวังที่จะไปสู่สุคติ วิธีปฏิบัติเช่นนี้ ย่อมแสดงว่าคนไทยเชื่อเรื่องวิญญาณไม่สูญ แต่จะไปเกิดในภพใหม่อีก ส่วนคนไทยที่เป็นชาวคริสต์ และอิสลาม ก็มีพิธีกรรมในทำนองเดียวกันนี้ เช่น พิธีสวดส่งดวงวิญญาณ การทำละหมาดให้แก่คนตาย เป็นต้น^{๓๔}

จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า นักวิชาการทุกท่านได้แสดงถึงความตายว่าเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน ซึ่งมนุษย์ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีให้พ้นไปได้ ถึงจะอยู่ในสถานที่แห่งหนใด ไม่ว่าจะอยู่ในถ้ำ อยู่บนท้องฟ้า อยู่ใต้ผืนดินก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีให้พ้นจากความตายไปได้ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง ทุกขัง คือ ความทุกข์กายทุกข์ใจของสรรพสัตว์ และอนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ทุกสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นธรรมดาเป็นธรรมชาติ แต่มีความตายเท่านั้นที่เป็นของเที่ยงแท้แน่นอน แต่ว่าความตายที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิตนั้น มนุษย์เราสามารถที่จะเลือกได้ว่าจะตายอย่างไร มนุษย์เราสามารถเลือกที่จะตายแบบสบายอารมณ์ หรือเลือกที่จะตายแบบทุกข์ระทมก็ได้ แต่ทางพระพุทธศาสนามีวิธีการปฏิบัติต่อความตายที่ชาวพุทธทุกคนมุ่งหวังนั่นก็คือการตายดีแล้วไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้อยู่บนสวรรค์

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผู้วิจัยได้ศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

พระณัฐกิตติ อนารโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก” พบว่ามรณสติเป็นธรรมะที่สามารถตัดเวร ตัดกรรมได้อย่างแท้จริง เพราะเป็นธรรมะที่ผุดงไว้ซึ่งสติให้ตั้งอยู่ในจิตใจตนเสมอ ไม่ให้เผลอ ด้วยการกำหนดรู้ความตายอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก เช่นนี้จึงกล่าวได้ว่าเป็นการปฏิบัติที่ตัดเวรตัดกรรมที่ไม่ดี จิตใจที่ตั้งอยู่กับการระลึกถึงความตายนั้นจิตใจย่อมไม่คิดถึงสิ่ง

^{๓๔} ชานะ พาซื่อ, ปรัชญาไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๓.

ที่เป็นความชั่ว ถึงจะคิดก็สามารถละได้ บรรเทาได้และพร้อมที่จะยกระดับจิตใจเข้าสู่การปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานอันเป็นกรรมฐานขั้นสูงขึ้นไป ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าการปฏิบัติ มรณสติที่ถูกต้องเป็นการตัดเวรกรรมชั่วได้อย่างเด็ดขาดและทำกรรมดีให้เกิดขึ้นแก่ตนในแง่มุมหนึ่งการปฏิบัติมรณสติหรือระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่มีค่าอย่างยิ่งต่อชีวิต ช่วยให้ผู้มีสติสามารถเผชิญกับการตายได้ เป็นผู้มีสติมีปัญญา นอกจากนี้เป็นเสมือนเครื่องมือคอยเร่งเร้ากระตุ้นเตือนจิตใจไม่ให้ประมาทกับการทำความดี ให้มีคุณธรรมเกิดขึ้นในตนและส่งผลให้เกิดการประกอบกุศลธรรมอย่างสุดปรารถนา การปฏิบัติมรณสติเป็นกรรมฐานที่มีความเหมาะสมกับทุกคน ทุกเพศ ทุกภาษา ไม่จำกัดสถานที่ เวลา ในการปฏิบัติ สามารถปฏิบัติได้ทุกเมื่อ และผลดีก็เกิดกับผู้ปฏิบัติเสมอ^{๑๕}

ธนวัณน์ พวงทะวาย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาสันนกรรม กับชีวิตหลังความตาย” พบว่า สภาวะจิตของผู้ที่ใกล้จะถึงแก่ความตาย เมื่อเกิดอารมณ์ขึ้นแล้วจะอาศัยอารมณ์ที่ได้นี้เป็นหนทางไปสู่ปฏิสนธิ ตามแต่อำนาจของอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้น กรรมที่ได้กระทำลงไปแล้วนั้นมิได้สาบสูญสิ้นไปไหน หากแต่ยังอยู่ และคอยช่วงชิงเพื่อเอาชนะซึ่งกันและกัน คือ กระทบใจออกมาเป็นอารมณ์ให้อยู่ตลอดเวลา ในผู้ใกล้จะถึงแก่ความตาย ถ้ายกเว้นกรรมที่เรียกว่า ครุกรรม คือ กรรมหนักออกเสีย กรรมที่เรียกว่า อาสันนกรรม คือ กรรมที่ระลึกได้ในเวลาใกล้เสียชีวิต และกรรมที่กระทำในขณะนั้น จะเป็นผู้ให้ผล ย่อมกระทำนิमितที่เป็นกรรม กรรมนิमित หรือ คตินิมิต ให้ปรากฏในมรณาสันนวิธได้ อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลกรรม จะชักนำไปเกิดในทุคติภูมิ หากเป็นอาสันนกรรม ฝ่ายกุศลกรรม จะชักนำไปบังเกิดในสุคติภูมิหลังจากตายจากโลกนี้ไปแล้ว

สำหรับการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตาย ได้แก่ (๑) การสร้างศรัทธาต่อพระรัตนตรัย น้อมจิตระลึกเป็นอารมณ์ โดยญาติให้เขาพนมมือแล้วจัดกรวยดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือเพื่อนำไปเป็นเครื่องบูชา แล้วเตือนให้รำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย โดยกล่าวคำว่า **สัมมา อรหันฺ หรือ สัมมาสัมพุทโธ** ให้นึกถึงพระอรหันต์ จะทำให้ลึมนึกถึงความเจ็บป่วย จิตใจกลับผ่องใส (๒) การสมาทานรักษาศีล เมื่อเขามีสภาวะจิตที่ตั้งมั่น และมีเจตนาที่จะรักษาศีล จิตของเขาจะผ่องใส (๓) การฟังธรรม จะนิมนต์พระสงฆ์มาให้แสดงธรรม หรือเปิดเสียงธรรมบรรยาย ทำให้เกิดสัมมาทิฐิ เมื่อมีจิต

^{๑๕} พระณัฐกิตติ อนารโท, “ศึกษาหลักมรณสติในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

เลื่อมใสในคำสอน จนเกิดปัญญา จิตใจก็จะสงบ วิธีการดังกล่าวนี้จึงเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้ใกล้ตายจากไปอย่างสงบ มีจิตผ่องใส สามารถเปิดอบายภูมิในภพชาติหน้าได้^{๑๖}

ณัฏฐา วาสิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “**ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา**” พบว่า ความตายแม้ว่าทุกคนต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อย่างแน่นอน แต่หากมนุษย์รู้และเข้าใจความหมายที่แท้จริงหรือความหมายในแง่ปรัชญาของความตาย ความตายก็ไม่ใช่ว่าสิ่งที่น่ากลัวเพราะความตายเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติของชีวิต พระพุทธศาสนาได้ใช้ประโยชน์จากความตายโดยวิธีที่เรียกว่า มรณะสติ กล่าวคือพระพุทธศาสนาถือว่าการเจริญมรณะสติหรือการมีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นสิ่งที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อชีวิต มรณะสติช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญกับความตายอย่างมีสติและสงบ นอกจากนี้ มรณะสติเป็นเครื่องเร้าให้เกิดคุณธรรมในตน และส่งผลให้เกิดการประกอบกุศลกรรมนานาประการ เมื่อมีมรณะสติและรับรู้ถึงความตายสามารถเกิดขึ้นได้เสมอในทุกขณะของชีวิต ก็ช่วยให้เป็นผู้ไม่ประมาทรีบเร่งทำกิจที่พึงทำ ตรงนี้การเจริญมรณะสติจึงเป็นจริยธรรม คือสิ่งที่พึงกระทำ มรณะสติเป็นเหตุให้เกิดกุศลกรรมได้ และเนื่องจากความตายเป็นสภาวะของมนุษย์ การเจริญมรณะสติจะช่วยให้มนุษย์เกิดความรู้สึกถึงความเป็นเพื่อนร่วมสภาวะเดียวกันกับมนุษย์คนอื่น ๆ เมื่อเจริญมรณะสติอยู่ก็ย่อมก่อให้เกิดความเมตตาเอื้ออาทรต่อกันและกันยิ่งขึ้น^{๑๗}

วิสุทธิ สุขบำรุง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “**ความคิดเห็นของแพทย์และบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับการช่วยให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการรักษาตายอย่างสงบ**” พบว่า จากการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างพบว่าหน่วยงานด้านการแพทย์และพยาบาลเป็นหน่วยงานที่ควรรับผิดชอบเกี่ยวกับการช่วยให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการรักษาตายอย่างสงบ แพทย์ผู้รักษาผู้ป่วยควรเป็นผู้ตัดสินใจว่าผู้ป่วยเป็นบุคคลที่สิ้นหวังในการรักษา ผู้ป่วยและแพทย์ที่รักษาผู้ป่วยน่าจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าควร

^{๑๖} ธนวัฒน์ พวงทะวาย, “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอาสันนกรรมกับชีวิตหลังความตาย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๖.

^{๑๗} ณัฏฐา วาสิน, “ความหมายของความตาย : การตีความตามพุทธปรัชญา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).

ช่วยให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการรักษาตายอย่างสงบ และพินัยกรรมเพื่อชีวิตควรเป็นเอกสารแสดงเจตนาของของผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการรักษาที่แพทย์น่าจะสามารถปฏิบัติตามได้^{๑๘}

ลดารัตน์ สาภินันท์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ” พบว่า ผู้สูงอายุที่มีภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุระดับสูง มีการเตรียมตัวด้านร่างกาย ได้แก่ การเลือกสถานที่ฌาปนกิจศพไว้ล่วงหน้า ด้านจิตใจ ได้แก่ ๑) การเลือกผู้ที่จะให้การดูแลเมื่อมีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย ๒) การเห็นใจผู้อื่นที่มีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย ๓) ความพร้อมที่จะรับทราบความจริงจากแพทย์เมื่อมีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย ด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ ๑) การดำเนินชีวิตที่เหลืออย่างมีความหมายและกำลังใจ ๒) การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา ผู้สูงอายุที่มีภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุระดับปานกลาง มีการเตรียมตัวด้านร่างกาย ได้แก่ การเลือกวิธีการจัดการกับศพของตน ด้านจิตใจ ได้แก่ การเห็นใจผู้อื่นที่มีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย และตระหนักว่าความตายเป็นธรรมชาติที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ การปฏิบัติตามความเชื่อทางศาสนา ผู้สูงอายุที่มีภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุระดับต่ำ มีการเตรียมตัวด้านร่างกายและจิตใจเหมือนผู้สูงอายุที่มีภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุระดับปานกลาง โดยเพิ่มด้านจิตใจ เกี่ยวกับความพร้อมที่จะรับทราบความจริงจากแพทย์เมื่อมีอาการป่วยหนักในระยะใกล้ตาย และการดำเนินชีวิตที่เหลืออย่างมีความหมายและกำลังใจ^{๑๙}

รัตนพงศ์ ก่องตา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเตรียมตัวตายอย่างสงบตามหลักพุทธธรรม” พบว่า การเตรียมตัวตายอย่างสงบตามหลักพุทธธรรม แบ่งเป็นสองรูปแบบ คือ ๑) การเตรียมตัวตายระยะยาว คือการให้ทาน เช่น การให้อาหาร วัตถุสิ่งของ เงินทอง การให้ความรู้ การบอกเรื่องที่เป็นบุญเป็นกุศล และการให้อภัย การรักษาศีล เช่น ศีล ๕ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดปด ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดเพ้อเจ้อ และไม่ดื่มสุราเมรัย การภาวนา คือทำจิตใจให้สงบและเกิดปัญญา โดยปฏิบัติตามหลักการฝึกสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ๒) การเตรียมตัวตายระยะสั้น คือ การทำจิตใจให้สงบในช่วงใกล้ตาย โดยวิธีระลึกถึงความดีที่เคยทำมา หรือให้ผู้ใกล้ชิดทำการบอกทางแก่ผู้ใกล้ตาย เช่น ให้ระลึกถึงพระพุทธรูป ระลึกถึงภาพการทำบุญและการบูชา

^{๑๘} วิสุทธิ์ สุขบำรุง, “ความคิดเห็นของแพทย์และบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับการช่วยให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังในการรักษาตายอย่างสงบ”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (คณะจิตวิทยา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๙} ลดารัตน์ สาภินันท์, “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุและการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ” *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕).

พระรัตนตรัย ดังนั้น เมื่อความตายมาถึงภาวะเช่นนี้จะนำไปสู่การเกิดใหม่ในสุคติภพ ฉะนั้น ควรให้มีการฝึกอบรมเรื่องนี้แก่พระภิกษุสงฆ์บุคลากรทางการแพทย์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยและผู้ที่อยู่ในภาวะใกล้ตาย บุคคลเหล่านี้สามารถช่วยเหลือให้คำแนะนำทางจิตวิญญาณ และบอกทางสู่สุคติแก่คนที่กำลังจะตาย^{๒๐}

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ พบว่า ผู้ทำการวิจัยทุกท่านชี้ให้เห็นว่าการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายจะมุ่งเน้นให้ผู้ใกล้ตายเกิดความรู้สึก หรือสภาวะจิตที่ดี มีความสงบ มีจิตที่ผ่องใส โดยให้มีสติสัมปชัญญะกำกับจิตเอาไว้ เมื่อเวลาของความตายเข้ามาใกล้ทุก ๆ วินาที เพราะมนุษย์ต้องตายอย่างแน่นอน ศาสนาจึงสอนให้ยอมรับความจริงและปฏิบัติต่อความตายด้วยความไม่ประมาท อันเป็นวิธีการและเป็นทางออกที่ดีที่สุดต่อความตาย พระพุทธศาสนามีแนวคิดและวิธีปฏิบัติต่อชีวิตและความตายทั้งในทัศนะการแพทย์แผนปัจจุบันแบบตะวันตกหรือแพทย์แผนไทย ดังนั้น จึงควรศึกษาการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายเพื่อประยุกต์หรือบูรณาการแก้ปัญหาสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายที่เกิดความหลงใหลให้กลับมามีคติที่ดีตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาสืบไป

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานั้น สรุปได้ว่า ความตายเป็นสิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอน มนุษย์ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงนี้ให้พ้นไปได้ ถึงจะอยู่ในสถานที่แห่งหนใด อยู่ในถ้ำ อยู่บนท้องฟ้า อยู่ใต้ผืนดิน ก็ไม่อาจหลีกเลี่ยงนี้ให้พ้นไปได้ ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสรรพสิ่ง ทุกสิ่ง คือ ความทุกข์กายทุกข์ใจของสรรพสัตว์ และอนัตตา คือ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ทุกสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นธรรมดา เป็นธรรมชาติ แต่สิ่งที่เที่ยงแท้แน่นอนที่สุดก็คือความตาย ความตายที่จะเกิดขึ้นต่อชีวิตนั้นมนุษย์เราสามารถที่จะเลือกได้ว่าจะตายอย่างไร เลือกที่จะตายแบบสบายอารมณ์ หรือเลือกที่จะตายแบบทุกข์ระทมก็ได้ ทางพระพุทธศาสนา นั้นมีวิธีการปฏิบัติต่อความตายที่ชาวพุทธทุกคนมุ่งหวังนั้นก็คือการตายดีแล้วไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้อยู่บนสวรรค์ สำหรับการปฏิบัติต่อสภาวะจิตของผู้ใกล้ตายทางพระพุทธศาสนาจะมุ่งเน้นให้ผู้ใกล้ตายเกิดความรู้สึก หรือสภาวะจิตที่ดี มีความสงบ มีจิตที่ผ่องใส โดยให้มีสติสัมปชัญญะกำกับจิตเอาไว้ เมื่อเวลาของความตายเข้ามาใกล้ทุก ๆ วินาที เพราะมนุษย์ต้องตายอย่างแน่นอน ศาสนาจึงสอนให้ยอมรับความจริงและปฏิบัติต่อความตายด้วยความไม่ประมาท อันเป็นวิธีการและเป็นทางออกที่ดีที่สุดต่อความตาย

^{๒๐} รัตนพงศ์ ก่องตา, “การเตรียมตัวตายอย่างสงบตามหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

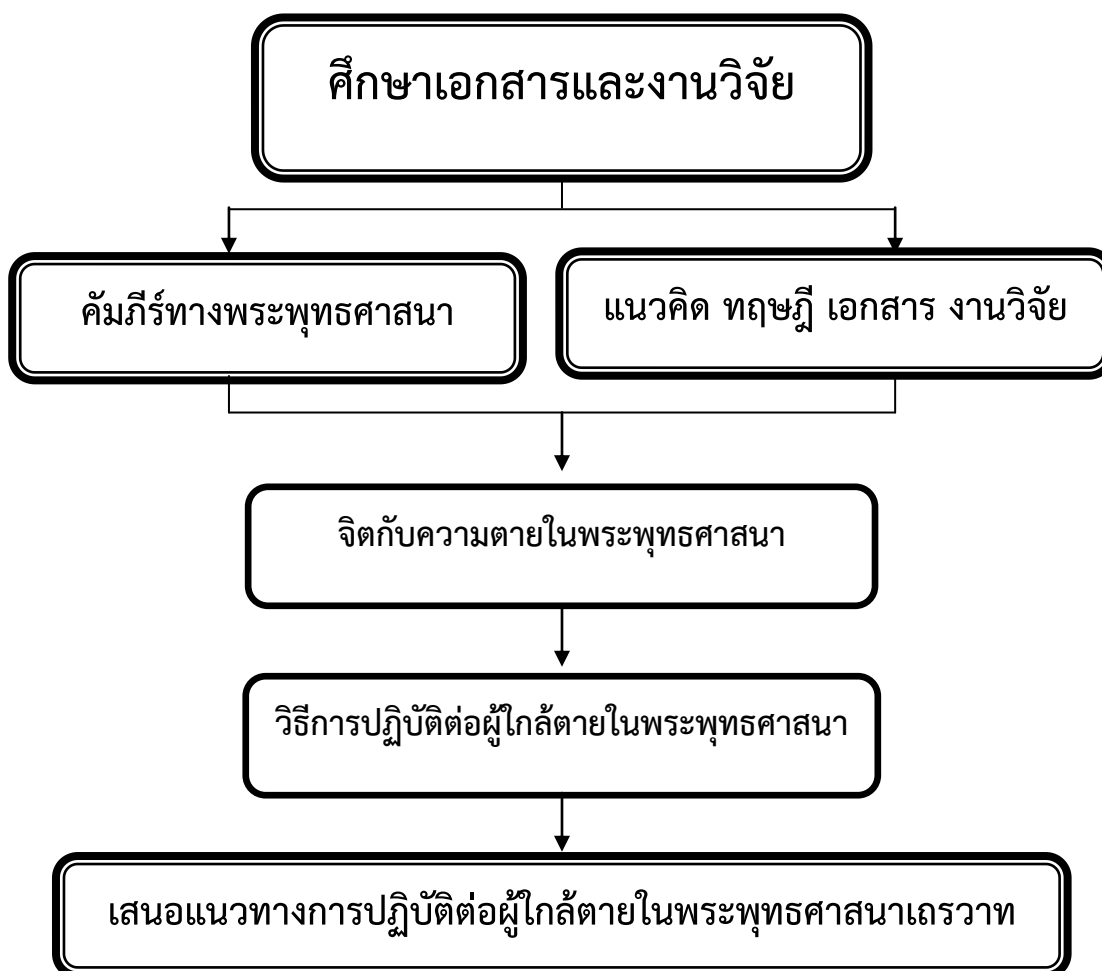
๑.๖.๑ ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย พระไตรปิฎกภาษาบาลี คัมภีร์อรรถกถาบาลี ฎีกาบาลี อนุฎีกา และปกรณ์วิเสสบาลี

๑.๖.๒ ศึกษาจากแหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๓ รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและข้อมูลชั้นทุติยภูมิแล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบายความ และแสดงเหตุผลเพื่อเกิดความเข้าใจ

๑.๖.๔ สรุปผลการศึกษา เสนอแนะเนื้อหาเพิ่มเติมบางประเด็นที่ได้จากการศึกษา เพื่อประโยชน์ทางด้านวิชาการและโดยทั่วไปอย่างยั่งยืน

๑.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบจิตกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๒ ทำให้ทราบวิธีการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางการปฏิบัติต่อผู้ใกล้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท